

PLANLI BİR YÜKSEK ÖĞRETİM DÜZENİ KURULAMAZ MI?

Doç. Dr. Mahmut ADEM (*)

Yüksek Öğretim :

Yüksek öğretim kavramı, ülkeden ülkeye farklı anlaşılmaktadır. UNESCO'nun tanımına göre, yüksek öğretim, lise öğretimi üstüne 3 - 7 yıllık bir öğretimdir. Buna göre ABD'de çok yaygın olup, liseden sonra 2 yıllık bir öğretim veren "Junior College"ler yüksek öğretim özellikle üniversite kavramının dışında kalmaktadır. Türkiye'de de önlisans okulları ile iki yıllık Eğitim Enstitüleri, yüksek öğretim dışında düşünülmelidir.

Daha açık bir deyişle bu konuda her ülkenin bazı geleneksel değerlendirme biçimleri vardır. Örneğin, Fransa'da Yüksek Öğretmen Okulu (Ecole Normale Supérieure) Ulusal Yönetim Okulu (Ecole Nationale d'Administration), Teknik Okul (Ecole Polytechnique) vb. okullar Fakültelerin üstünde öğrenim veren kurumlar olarak kabul edilmektedir. Üstünlüklerini verdikleri öğretimin niteliği ile kabul ettirmiş olan bu okullar, fakültelerin öğretim personelini de yetiştirmede en önemli kaynak olmuşlardır.

Türk yüksek öğretim düzeni ise; Üniversiteler, Akademiler ve Yüksek Okullardan oluşmaktadır. Buna göre üniversite, Türk yüksek öğretiminin doruğunda kabul edilmektedir.

Planlama :

Genel anlamda planlama :

a. Bir örgütçe yapılacaktır.

(*) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyesi.

- b. Belirli bir dönemi kapsayacaktır.
- c. Belli ekonomik ve toplumsal amaçları içerecektir.
- d. Plan hedefleri sayısal olarak saptanacaktır.
- e. Bu hedefler, önceden belirlenen araçlar (parasal, insan vb.) kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Hiçbir ülkede, bu arada Türkiye'de yüksek öğretim planlaması eğitim planlamasından ayrı düşünülemez.

Eğitim Planlaması :

Belli bir organca belli bir dönem için, önceden belirlenmiş araçlar kullanılmak suretiyle ekonomik ve toplumsal amaçlara yönelik sayısal olarak ifade edilen hedeflerin gerçekleşmesi, eğitimin öğrencilerin ve toplumun gereksinmelerini karşılamada daha etkili ve verimli olarak kullanılması için yapılan etkinliklerin tümüne **eğitim planlaması** denir.

Daha açık bir deyişle eğitim planlamasının temel öğeleri şunlardır :

- a. Eğitimi planlamakla görevli belli bir organ olmalıdır.
- b. Eğitim planlaması belli bir dönemi kapsamalıdır.
- c. Eğitim planlamasının, hem toplumun, hem öğrencinin gereksinmelerini karşılamak üzere toplumsal ve ekonomik amaçlara yönelik ve sayısallaştırılmış hedefleri bulunmalıdır.
- d. Bu hedeflere ulaşmak için elde yeterli sayıda ve nitelikte (parasal ve insan vb.) kaynakların olması zorunludur. Eldeki bu kaynaklar, en etkili ve verimli bir biçimde kullanılmalıdır.

Planlama Konusunda İşbirliği :

30.9.1960 tarih ve 91 sayılı DPT kuruluş yasası, tüm kamu kuruluşları için bir planlama birimi kurulması hükmünü getirmiştir. (Md. 11). Öte yandan DPT, çalışmalarında kamu kesimindeki bakanlık, daire ve kuruluşlarla işbirliği yaparak üst düzeyde birleştirici, uzlaştırıcı, koordine edici bir rol oynayacaktır. (Md. 10,11)

Buna göre Milli Eğitim Bakanlığının Üniversitelerin, Akademilerin Planlama birimlerini kurmaları yasa gereğidir. Anılan yasa uyarınca bugün TRT'den Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne değin tüm Bakanlık ve Kamu kuruluşlarının birer planlama birimi bulunmaktadır. Buna karşılık MEB'nin bir planlama birimi yoktur. Yalnız muhasebe işleri ile görevli bir Bütçe-Plan dairesi vardır.* Üniversite ve Akademilerde bir planlama birimi olduğu savlanamaz. Üniversitelerde Yapı İşleri Dairesi, Saymanlık Müdürlüğü, Bütçe Müdürlüğü vb. birimler, hiçbir zaman bir planlama biriminin görevini üstlenen birimler olamamışlardır.

Öyleyse Yüksek Öğretim Planlaması konusunda DPT, MEB ve Yüksek Öğretim kurumları arasında zorunlu olan işbirliğini bir bütünlük içinde planlamak, koordinasyonu sağlamak gereğini yasama organı da duymuş ve 1750 sayılı Üniversiteler Yasasıyla Yüksek Öğretim Kurulunu (YÖK) kurmuştur. YÖK, bir yıldan fazla bir etkinlik göstermiş ama yasa koyucunun niyet ve amacı doğrultusunda etkili olamamıştır. Anılan yasanın YÖK ile ilgili maddeleri Anayasa Mahkemesinin 3 Aralık 1974 tarih ve 15431 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Sonuç olarak bugün DPT, MEB, Maliye Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumları arasında, bu kurumların planlanması konusunda işbirliğini sağlayacak bir organ bulunmamaktadır. Bu durumda kendi içinde yapısal bir dağınıklığın hakim olduğu Türk Yüksek Öğretiminin, eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri doğrultusunda planlanması olası değildir. Bunun sonucu Türkiye'de Yüksek öğretim, kalkınma planı hedeflerine ters bir gelişme göstermiştir. Oysa, 24.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasasında Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri arasında Planlılık ilkesi önemli bir yer tutmaktadır.

"Milli Eğitimin gelişmesi; sosyal iktisadi ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ihtiyaca göre ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir." (Md. 14)

(*) Buna ek olarak Mart 1981'de Plan ve Prensipler Dairesi kurulmuştur.

"Eğitim Kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartları önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır." (Md. 14)

Öte yandan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası, yüksek öğretim planlamasını da hükme bağlamıştır:

"Yüksek öğretimde, öğretim elemanlarından, tesislerden ve öğrencinin zamanından en verimli bir şekilde yararlanmayı mümkün kılacak ve çeşitli bölgelerde yüksek öğretim kurumlarının dengeli bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirler alınır; yüksek öğretimin bütününe kapsayan ve ortaöğretimle ilgisini sağlayan bir planlama düzeni kurulur" (Md. 39)

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasasının Planlılık ilkesi, yüksek öğretim açısından değerlendirilecek olursa:

1. Yüksek öğretim, iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak planlanmalıdır.

2. Yüksek öğretim planlanmasında eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri temel ölçü alınmalıdır.

3. Yüksek öğretim planlanmasında mesleki, özellikle sanayileşmeyi gerçekleştirmek için teknik öğretime öncelik verilmelidir.

4. Yüksek öğretim kurumu açılırken yer, personel çok önemli konulardır.

5. Yüksek öğretim kurumları, kaynakların verimli bir biçimde işletilebilmesi için optimal büyüklükte kurulmalıdır.

Planlı dönemde Türk yüksek eğitimi, anılan ilkeler doğrultusunda mı gelişmiştir?

Yüksek Öğretimde Kaydedilen Gerçekleşmeler :

Yüksek öğretim planlamasına ilişkin yasal hükümler böylece belirlendikten sonra, bu konudaki gerçekleştirmeler değerlendirilebilir.

DPT'ninca 1968 yılında hazırlanan yüksek öğretim raporunda, 1968 - 82 dönemi açılacak yüksek öğretim kurumları ve üniversiteler şöyle belirlenmiştir.

1. IBKP'na göre teknik, temel bilimler, tarım ve sağlık alanlarındaki 1982 yılı hedefi, 400.000 öğrencilik bir ek kapasite yaratılmasıdır. Bunun dağılımı aşağıdaki gibidir:

	1977 — 78	1982
Mühendislik	100.000	250.000
Sağlık	30.000	50.000
Temel Bilimler	10.000	30.000
Tarım	13.000	35.000
Diğer Disiplinler	12.000	25.000
TOPLAM	165.000	400.000

2. Planın ikinci önemli ilkesi, Fakülte olarak kurulması zorunlu olan alanlar dışında kalan alanlarda, üniversite ya da fakültelere bağlı yüksek okul açılması zorunludur. Çünkü fakültelerin hem öğretim hizmeti hem araştırma hizmeti sunmasına karşılık, yüksek okullar, yüksek düzeyde meslek elemanı yetiştirmektedir. Türkiye'de yasalarda da çok açık bir biçimde belirlendiği gibi, Fakülte mezunu diplomalı işsiz yetiştirme yerine, meslek elemanına çok büyük gereksinme duyulmaktadır.

3. Buna göre Türkiye'de açılacak yeni üniversiyelerin optimal büyüklüğü 10.000-15.000 olarak benimsenmiştir. Yeni açılacak bir üniversitenin kapasitesi şöyle olmalıdır:

Mühendislik Fakültesi	8000
Temel Eğitim Fakültesi	1000
Tıp Fakültesi	1000
Yüksek Teknik Okul	4000
Öteki alanlar	1000

15000

Anılan alanlarda ortalama bir öğretim üyesine 20 öğrenci düşecek biçimde öğretim üyesi yetiştirilmesi planlanmıştır.

4. Yeni açılacak üniversite ve yüksek öğretim kurumlarında temel alınacak ilkeler şunlardır :

a. Üniversitenin Fakülte ve Yüksek okulları, her birinin büyüklüğü ve optimal öğrenci sayısı kuruluş yasasında belirlenecektir.

b. Fakülte ya da yüksek okullar ve bilim dalları itibariyle gereksinme duyulacak öğretim üyesi sayısı saptanacaktır.

c. Kurulacak üniversitenin tam kapasite ile çalışabilmesi için yatırımlarının zamanlaması yapılacaktır.

5) 1968 -1982 dönemi 6 yeni üniversite açılması planlanmıştır. Yer olarak gelişmiş ve gelişmekte olan büyük merkezler alınmıştır. Bunlar sırasıyla şunlardır : Bursa, Adana, Samsun, Elazığ, Diyarbakır, Konya.

Bu kentlerin dışındaki kentlerde açılacak üniversitelerin gelişemeyeceği belirtilmiştir. Örneğin buna karşılık Malatya İnönü Üniversitesi açılmıştır. Bu kentte üniversite açılması konusunda, 1968 tarihli DPT "Yüksek Öğretim Raporunda" şöyle deniliyordu :

"Malatya, ana bölge merkezi ile aynı alt bölge içinde bulunmaktadır. Bu bakımdan gelişmesi Elazığ'a dönük olacaktır. Malatya bir üniversite merkezi olarak saptandığı takdirde il üniversitesi niteliğini aşamayacaktır". Aştı mı?

Anılan raporda ayrıca Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Antalya, Edirne vb. kentlerde üniversite açmanın doğru olmayacağı belirtilmişti. DPT'nin olumsuz görüşüne karşın, siyasal baskı sonucu bu illerde açılmış bulunan üniversitelerin hangisi gelişmiştir? Görülüyor ki 1968 Yüksek öğretim raporunda benimsenen ilkelerin hiçbirine uyulmamıştır. Sonuç ortada : Plansız bir yükseköğretim.

Son on yıllık dönemde yüksek öğretimin sağlıklı gelişip gelişmediği konusunda en önemli bulgu, bu kesimdeki öğrencilerin bilim dalları itibariyle dağılımı olabilir.

Öğrencilerin Alanlar İtibariyle Dağılımı

Öğretim Alanı	Yıllık ortalama	
	1967 - 68	1977 - 78 artış oranı %
Eğitim Bilimi ve Öğretmen Yetiştirme	7954	93973 28,0
Beşeri Bilimler, Din ve Teoloji	11153	15667 3,5
Güzel Sanatlar ve Uygulamalı Sanatlar	189	4135 3,5
Hukuk	14527	11232 — 2,5
Toplumsal Bilimler	38495	74180 6,8
Fen ve Doğal Bilimler	7475	15353 7,5
Tıp ve Sağlık Bilimleri	12644	25783 7,6
Mühendislik	26417	66677 9,7
Tarım, Orman Balıkçılık	3829	5871 4,4
	123683	312871 4,4
Yaykur Açık Yüksek Öğretim		33605
TOPLAM		346476 10,9

Yaykur Açık Yüksek Öğretim dahil tüm yüksek öğretim öğrenci sayısı, 1967-68/1977-78 döneminde yıllık ortalama % 10 dolayında bir artış kaydetmiştir. Buna karşılık öğretim elemanı % 7 oranında artmıştır. Bu da eğitimin bu kesimi için öğretimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen bir etmendir.

Anılan dönemde Üniversite öğrenci sayısının yıllık ortalama % 6 oranında artmasına karşın yaykur dahil yüksekokul öğrencileri % 18 oranında artmıştır. Bu da, yüksek öğretimde niteliğin niceliğe yeğlendiğini kanıtlayan çok önemli bir ögedir.

Yüksek öğretim öğrencilerinin bilim dalları itibariyle dağılımlarına bakıldığında, öğretmen yetiştirme alanında çok büyük

bir patlama gözlenmektedir. 1967 - 68 öğretim yılında 7954 öğrencinin bu alanda öğrenim görmesine karşın, on yıl sonra 1977 - 78'de, yaykur öğrencileri dahil bu rakam 127.578'e yükselmiştir.

Planlı kalkınma döneminde yüksek öğretimde iki önemli patlama olmuştur.

1. 1970'lerde hemen her ilde hızla yaygınlaşan "ticaretleştirilmiş" özel yüksek okullar.

2. 1974 - 75 öğretim yılında mektupla yüksek öğretim olarak başlatılan daha sonra yaykur adıyla sürdürülen uzaktan öğretim.

Her iki öğretim türü de, yüksek öğretimde temel olan niteliği büyük ölçüde yaralamıştır. Özellikle mektupla ortaöğretime öğretmen; hele resim, müzik, beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi Türk eğitim sistemini temelden sarsmıştır. Oysa eğitimde, özellikle yüksek öğretimde temel olan NİTELİKTİR.

Özelden resmileştirilen okulların genel olarak illerdeki İTİA'lerine bağlanması ile bu okullarda öğretimin niteliği olumsuz yönde etkilenmiş İTİA'leri, adeta kendilerinin öğrenci kaynağı olan Ticaret Liseleri ve Sekreterlik okulları ile daktilo yetiştirmede yarışır duruma düşmüştür.

Öte yandan 1967 - 68'de 5072 olan Eğitim Enstitüsü öğrenci sayısı on yıl sonra yıllık ortalama % 32'lik bir artışla 79247'ye yükselmiştir. Bu okullar, öğretmen değil, değişik siyasal iktidarlar döneminde aşırı uçlara "militan" yetiştiren kurumlara dönüşmüştür.

Bir yandan mektupla yüksek öğretim, öte yandan ortaokul, lise öğretmenleri ile öğretim yapılan Eğitim Enstitüleri yoluyla MEB öğretmenlik mesleğinin toplumdaki saygınlığına gölge düşürmüştür, böylece tümüyle Türk eğitim sistemi büyük bir sarsıntı geçirmiştir.

Sonuç olarak;

1. Kaynakların verimli bir biçimde kullanılmasını sağlamak.

2. Yüksek öğretimin tümüyle, ülkenin gereksinme duyduğu nitelikli insan gücü yetiştirmeye yönelik bir biçimde planlamak.

3. Bina, öğretim üyesi vb. kaynakları yerinde kullanmak.
4. Yüksek öğretimin sağlıklı gelişmesini sağlamak.
5. DPT, MEB, Maliye Bakanlığı ve tüm yüksek öğretim kurumları arasında işbirliği sağlamak amacıyla bir **Yüksek Öğretim Planlama Örgütü** kurulması zorunludur.

Yüksek Öğretim Planlama Örgütü (YPÖ)

YPÖ, mutlaka özerk üniversitelerin denetiminde olmalıdır. Aksi takdirde 12 Eylül öncesi yıllarda, siyasal iktidarların öğretmen yetiştiren kurumları yozlaştırdıkları gibi, en sonunda aynı o noktaya yeniden gelinmesi kaçınılmaz olabilir.

a. YPÖ'nün yönetim kadrosu, mutlaka Ankara'daki üniversitelerden seçilmelidir. Öyle olmadığı takdirde, yeniden YÖK'ün işleminde karşılaşılan güçlüklerle karşılaşılabilir.

b. Tüm yüksek öğretimin cari ve yatırım harcamaları, yeni üniversite, fakülte, yüksek okul açılması, öğretim üye ve yardımcı kadrolarının ayrılması, 1416 sayılı yasa uyarınca yurt dışına doktora öğrencisi gönderilmesi vb. konular YÖP'nün yetkisine verilmelidir.

Ancak bu yolla, hem MEB, hem yüksek öğretim kurumları plan disiplini kapsamına alınabilir. Parasal ve insan kaynaklarının savurganca kullanılması önlenir.